CONSIDERAȚII PE MARGINEA VITALITĂȚII COMPUSELOR CALCHIATE DIN VECHEA ROMÂNĂ LITERARĂ

MARIA STANCIU ISTRATE
Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" al Academiei Române

1. În momentul apariției primelor scrieri literare românești, în cele două provincii, Moldova și Țara Românească, limba oficială era slavona, devenită de multă vreme, alături de greacă, limbă a cultului religios ortodox răsăritean. Slavona îndeplinea aici același rol pe care latina îl avea în țările de rit catolic din centrul și din apusul Europei. Adoptarea sa ca limbă a bisericii și a cancelariei domnești de un popor de origine latină s-a produs firesc, dată fiind vecinătatea cu limbile de origine slavă. Politica externă a Țărilor Române impunea folosirea unei limbi diplomatice înțelese de vecini. Slavona răspundea perfect acestei cerințe, fiind familiară atât Bulgariei, de unde provenea, cât și Serbiei, Croației, Rusiei, Ucrainei, Bielorusiei și chiar Lituaniei, care nu era de origine slavă. Totodată, slavona era folosită ca limbă de corespondență, alături de latină, în cancelariile din Ungaria și Transilvania (Mihăilă 1974: 15).

2. Deși neînsușită de marea masă a populației, slavona a lăsat urme adânci în vocabular românesc, unele dintre acestea vizibile și astăzi. Influența ei s-a manifestat, prin urmare, la nivelul limbii literare și a fost remarcată odată cu apariția primelor traduceri românești din secolul al XVI-lea.

Tributare limbii izvorului slavon, aceste texte conțin atât împrumuturi, cât calcuri lingvistice ori sintagme nespecifice românei. Imposibil de format în mod spontan, apariția calcurilor în limba textelor religioase a avut o cauză bine determinată. Vechii tălmăcitori nu-și puteau permite adaptarea originalului. Fiind vorba despre scrieri religioase canonice, dogma cuvântului sfânt le impunea acestora să nu se abată de la litera textului (Mareș 1994: 34–35). Lipsa unei tradiții literare românești și, implicit, sărăcia vocabularului de la acea vreme, îi puneau însă pe translatori în situația de a nu găsi în propria limbă expresii care să corespundă întocmai acelora dintr-o limbă îndelung exersată în scris, cum era slavona. Prin urmare, traducătorii nu puteau decât să preia ca atare cuvintele imposibil de echivalat, ori să le traducă, păstrându-le uneori ceea ce lingvistul Roman Budagov numea *forma internă*[1], altfel spus să le calchieze.

[1] „Modul de exprimare a noțiunii cu ajutorul cuvântului, caracterul legăturii dintre învelișul sonor al cuvântului și conținutul său inițial se numește *forma internă a cuvântului*" (Budagov 1961: 80).

BDD-V1132 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:27:31 UTC)

2.1. De pildă, traducătorul *Codicelui voroneţean* a recunoscut în cuvântul **благословити** existenţa a două componente: adv. **благо**, pe care l-a tradus prin *bine*, şi verbul **словити** (< **слово** „cuvânt”), pe care l-a echivalat cu temenul românesc *cuvânta*. Compusul rezultat este construit după tiparul *adverb + verb*, nefiresc pentru limba română. Verbul *cuvânta* are nevoie de unele precizări. Româna a moştenit acest termen din lat. *convenio, -are* „a se întruni mereu”. Evoluţia semantică spre sensul „a vorbi” a fost influenţată şi de schimbarea semantică suferită de termenul *cuvânt*, la rândul lui moştenit din lat. *conventum* „înţelegere” şi *conventus* „adunare”. Trecerea de la sensul „adunare” la „conversaţie”, iar apoi la „vorbă” s-a produs nu numai în română, ci şi în greacă, albaneză, bulgară şi sârbă, unde, de asemenea, verbul corespunzător rom. *cuvânta* a evoluat semantic de la „a se aduna”, „a fi împreună”, la „a conversa” şi „a vorbi” (vezi DA, s.v. *cuvânt, cuvânta*). Revenind la compusul *binecuvânta,* trebuie precizat că şi acesta a contribuit, într-o oarecare măsură, la fixarea sensului „a vorbi” pentru *cuvânta*.

Am afirmat anterior că tiparul *adverb + verb*, după care a fost construit *binecuvânta,* contravine topicii româneşti. Însă aşezarea elementelor compusului în ordinea firească, respectiv *a cuvânta bine,* ar fi condus la un alt sens decât acela exprimat de sl. **благословити.** Transpunerea compuselor slavone de acest tip prin construcţii specifice românei şi păstrarea, în acelaşi timp, a sensului acestora impun introducerea unui element absent din tiparul slavon: *a cuvânta* ***de*** *bine*.

3. Foarte multe dintre calcurile înregistrate în limba scrisă a secolelor al XVI-lea – al XVII-lea sunt cuvinte compuse formate după slavonă, numărul cuvintelor derivate fiind mai mic. De precizat că româna nu a moştenit din latină multe compuse, ceea ce explică numărul mai mic al cuvintelor de acest tip din textele originale ale aceleiaşi perioade (v. Hasan, Popescu Marin 2007: 225 – 226).

3.1. Cele mai multe dintre compusele calchiate după tipare slavone aveau un aspect neobişnuit, puţini fiind, probabil, aceia care le înţelegeau sensul. Pentru exemplificare am alcătuit următorul tabel, în care am menţionat modelul calchiat. În coloana intitulată *vitalitate,* am marcat cu plus (+) înregistrarea termenului respectiv în vocabularul curent şi cu minus (−) arhaizarea acestuia:

Calc lingvistic[1]	**Model slavon**	**Vitalitate**
ainte-apuca	**прѣдъварити**	–
ainte-pune	**прѣдъложити**	–
argintu-tăietoriu „argintar”	**сребрьковачь, сребросѣчьць**	–
asupră-luare „lăcomie”	**лихоимѣниѥ**	–
a*totputernic*	**вьсемогы**	+
a*totţiitor*	**вьседръжитель**	+
binecredincios, buncredincios, dulce-credincios	**благовѣрьнъ**	–, –, –
binecuvânta, bine-grăi	**благословити**	+, –
binecuvântare	**благословѣниѥ**	+

[1] Prezenţa unui morfem suplimentar în raport cu modelul slavon a fost marcată prin caractere îngroşate.

BDD-V1132 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:27:31 UTC)

bine-cinstit „pios, cinstit”	благовѣрьнъ	–
binefacere	благодѣаниѥ	+
binefăcător(iu) (adjectiv și substantiv), *făcător(iu)-bine*	благодѣтєль	+, –
binevoi, binevrea, bineînvoi, dulce-vrea	благоизволити	+, –, –, –
bună-credință	благовѣриѥ	+
bună-înțelepție, bună-mândrie „înțelepciune”	благомѫдрость	–, –, –
bună-govire, bună-govitură, dulce-govire „cucernicie, pioșenie”	благоговѣниѥ	–, –, –
bună-mirosenie „mireazmă”	благомѫхъаниѥ	–
bună-voie	благоволѥниѥ	+
bunavestire, bunăvestire	благовѣщтєниѥ	+, + cf. și împrumutul *blagoveștenie*
cale-făcător „călător”	пѫтьшьствьникъ	–
ciude-făcător, ***de****-minuni-făcător*	чѭдотворьць	– cf. expresia *făcător/ făcătoare de minuni*
cu*-bărbat-zăcătoriu* „homosexual”	мѫжєложьникъ	–
de*-Dumnezeu-glăsitoriu*	богогласьникъ	–
de*-Dumnezeu-Născătoare*	богородица	–
de*-Dumnezeu-purtător* „(om) cu frica lui Dumnezeu”	богоносьнъ, богоносьць	– cf. împrumuturile *bogonosnic, bogonoseț*
de*-om-iubire, **de**-oameni-iubire, om-iubire, oameni-iubire* „filantropie”	человѣколюбиѥ	–
de*-oameni-iubitoriu* „filantrop”	человѣклюбєць	–
de*-viață-dătătoriu*	жизниподатєль	–
de*-viață-purtătoriu*	живоносьнъ	–
depreură-dobânditoriu, împreună-moștenitor	сънаслѣдьникъ	– cf. *comoștenitor*, calchiat în epoca modernă după alt model
depreură-via (vb.)	въкоѭтъживѣти[1]	– cf. *conviețui* calchiat în epoca modernă după alt model
dulce-cinstit, dulce-credincios	благовѣрьнъ	–, –
dulce-cuvânta, dulce-spune	благословити	–, –
dulce-dare, dulce-dăruire; *dulce-dărui* „a mulțumi”	благодаровати	–, –, –

[1] Ap. Hasan, Popescu Marin 2007: 258.

BDD-V1132 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:27:31 UTC)

dulce-dătătoriu „binefăcător”	благодѣтель	–
dulce-vesti „a predica Evanghelia”	благовѣствовати	–
*fără-lege, fără-**de**-leage* „nedreptate, nelegiuire”	безаконiе	– , +
fărălegí „a comite o nedreptate, o nelegiuire”	безаконовати	–
fără-legiuitor „nelegiuit”	безаконьникъ	–
fără-măsură „nemărginit, imens”	безмѣрьнъ	–
împotrivă-da	въздати	–
împotrivă-sta	противостати	–
împreună-locuitor	съжитель	– cf. *conlocuitor*, calchiat în epoca modernă după alt model
înainte-alergător(iu), *înainte-curător(iu)*	прѣдитеча	–, –
însuş-putearnec	самосильнъ	–
mare-sufleţie „mărinimie”	великодоушiе	– cf. *mărinimie,* calchiat în epoca modernă după alt model
om-ucigătoriu	человѣкоубииць	–
preacurată „neprihănită”	прѣчиста	+ cf. împrumutul *precista*, în sintagma *Maica Precistă*
preagreşală „păcat”	прѣгрѣшениe	–
preaînfrâmseaţe „sfinţenie, cinste”	прѣподобiе	–
preaînţelepciune	прѣмѫдрость	–
rău-cuvânta „a calomnia”	злословити	–
răufăcător, *făcător-rău*	злодѣлатель	+, –
sânge-mestecătoriu „cel care comite un incest”	кръвомѣсьць	–
un-corn, ***cu**-un-corn*, *unicorn*	инорогъ	–, –, +
unul-născut	кдинородьнъ	–
viaţă-făcătoriu	животворьць	–

3.2. În exemplele citate atrage atenţia prezenţa repetitivă a adjectivului *bun, -ă* ori a adverbului *bine*, care precedă substantivul, adjectivul ori verbul, de fiecare dată traducând sl. благо(v. Stanciu Istrate 2010: 109–114). Acestea se repartizează în următoarele tipare:

adjectiv + substantiv: *bună-credinţă, bună-cuviinţă*, *bună-înţelepţie*, *bună-mândrie*; *bună-govire*, *bună-govitură*; *bună-mirosenie*; *Bunavestire, bună-voie*;

adjectiv + adjectiv: *buncredincios*;

adverb + substantiv: *binecuvântare*, *binefacere, binefăcătoriu*;

adverb + adjectiv: *binecredincios*;

adverb + verb: *binecuvânta*, *binegrăi*, *binevoi*, *binevrea*, *bineînvoi.*

BDD-V1132 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:27:31 UTC)

3.3. Totodată, sl. **благо** a fost tradus în unele compuse prin adjectivul *dulce*, folosit şi cu valoare adverbială când intră în alcătuirea verbelor (v. Stanciu Istrate 2010: 109–114). Prezenţa lui *dulce* se înregistrează în următoarele tipare:

adjectiv + substantiv: *dulce-govire, dulce-dare, dulce-dăruire*;

adjectiv + adjectiv: *dulce-cinstit, dulce-credincios*;

adverb + verb: *dulce-dărui, dulce-cuvânta, dulce-spune, dulce-vesti.*

3.4. Oscilaţiile între adjectivele *bun, -ă – dulce,* pe de o parte, şi, mai rar, între adjectivul *bun,-ă* şi adverbul *bine* pe de altă parte, au condus, aşadar, la apariţia unor variante lexicale calchiate după acelaşi model:

bună-înţelepţie, bună-mândrie, după sl. **благомѫдрость**;

bună-govire, bună-govitură, dulce-govire, după sl. **благоговѣникъ**;

binecredincios, buncredincios, dulce-credincios, după sl. **благовѣрьнъ**;

binecuvânta, binegrăi, dulce-cuvânta, dulce-spune, dulce-vesti, după sl. **благословити.**

3.5. Totodată, traducerea celui de-al doilea termen al compuselor slavone prin cuvinte sinonime – ne referim la: *înţelepţie,* sinonim cu *mândrie, govire = govitură, cuvânta = grăi = spune = vesti* – se explică prin absenţa unei terminologii religioase, bine definite în epocă, ceea ce-i permitea translatorului un anumit grad de independenţă în traducerea originalului.

3.6. Menţiuni speciale merită a fi făcute în legătură cu câteva dintre compusele păstrate în vocabularul activ al limbii române, ca: *bună-credinţă, Bunavestire* şi *bunăvoie.*

Bună-credinţă apare prima oară într-un text din 1592 (Crest. I, 154/2, ap. Hasan, Popescu Marin 2007: 239). *Bunavestire* dă numele unei sărbători religioase importante. De precizat că termenul este destul de rar folosit în varianta populară a limbii, unde este preferat slavonismul *blagoveştenie*, după care a fost calchiat. *Bună-voie,* atestat prima oară la Coresi (*Letopiseţ*, 62, ap. Ciobanu, Hasan 1970: 86), continuă să fie întrebuinţat şi astăzi, mai ales în expresia *de bunăvoie.*

3.7. Tot aici trebuie menţionate compusele antonime: *răufăcător, răuvoire, rea-voinţă, răuvoitor, rea-credinţă. Răufăcător(iu)* apare atestat în texte din secolul al XVI-lea (PH, 25^{v}; CV, 161/3) şi al XVII-lea (NT, 1648, BB, 1688, ap. DLR), creat fiind după model sl. **злодѣлатель**. În *Psaltirea Hurmuzachi* a fost înregistrată şi forma *făcător-rău*, adaptată la topica românească (PH, 28^{r}).

3.8. Mai multe variante în redarea aceluiaşi model se observă şi la verb, pentru tiparul **adverb + verb**. Astfel, din seria sinonimică: *binecuvânta* (CV), *binegrăi* (PH), *dulce-cuvânta* (PV), *dulce-spune* (PS), *dulce-vesti* (CC^{2}, ap. Ciobanu, Hasan 1970: 210), a rămas activ numai *binecuvânta*, fiind folosit nu numai în legătură cu divinitatea, respectiv: „a revărsa graţia divină” ♦ (despre preoţi) „a revărsa harul divinităţii asupra unui lucru sau asupra oamenilor” ♦ „a dori prosperitate şi fericire cuiva (invocând adesea numele lui Dumnezeu)” ♦ „a lăuda, a slăvi pe Dumnezeu”, ci şi, în general, „a susţine, exprimându-şi acordul; a aproba; a încuviinţa; a consimţi”.

Într-o situaţie similară se află şi seria: *binevoi, binevrea, bineînvoi, dulce-vrea*, calchiată după sl. **благо(из)волити**, cu menţiunea că în sfera semantică a lui *binevoi,* prezent în limbajul curent mai ales în formulele de politeţe – *să binevoiţi* – s-a produs o restrângere de sens.

BDD-V1132 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:27:31 UTC)

Cuvântul nu mai acoperă noțiunea „a se îndura, a avea milă”, ci „a manifesta o atitudine favorabilă față de o cerere, o rugăminte etc.”

3.9. Deşi antonimele se susțin unul pe altul, nu la fel s-a întâmplat cu *rău-cuvânta*, în relație de antonimie cu *binecuvânta*. Cu același sens este folosit astăzi neologismul *calomnia*, cu originea în fr. *calomnier*, lat. *calumniari*, sau expresia *a vorbi de rău pe cineva*.

3.10. Mențiuni speciale merită a fi făcute în legătură cu un alt tipar foarte bine reprezentat în tabelul prezentat mai devreme:

(prepoziție +) substantiv + substantiv: *atotțiitor, atotputernic*[1], *ciude-făcător*, *de-minuni-făcător*; *cu-bărbat-zăcătoriu*; *de-Dumnezeu-glăsitoriu*; *de-Dumnezeu-Născătoare*; *de-Dumnezeu-purtător*; *de-om-iubire / om-iubire*, *de-oameni-iubire / oameni-iubire*; *de-oameni-iubitor*, *oameni-iubitor*; *de-viață-dătător*; *de-viață-făcătoriu*; *de-viață-purtătoriu*; *pace-făcătoriu* etc.

Prezența prepoziției *de* în compusele citate nu a fost impusă de tiparul străin, acesta fiind alcătuit doar din *substantiv + substantiv*, ci de încercarea de adaptare a tiparului străin la limba română. De altfel, compusele și sintagmele cu prepoziție erau folosite uneori în alternanță cu acelea fără prepoziție în același text (v. Carabulea, Ciobanu 1978: 61). În limba română sunt puține cuvinte compuse care conțin prepoziția *de*, formate independent de un model străin (ex.: *demâncare, deochi, departe, deseară* etc.). În schimb, sintagmele de tipul: *dătător de viață, făcător de minuni, iubitor de oameni, purtător de viață* etc. sunt firești. Așa încât plasarea lui *de viață, de oameni* etc. în poziție inițială se explică prin fidelitatea traducătorului față de tiparul străin, în care corespondentele **жизнь**, **чюдо**, **человѣкъ** apar în poziție inițială.

4. Numărul cuvintelor calchiate în epoca veche, prezente și astăzi în vocabularul activ al limbii române, este foarte mic, așa încât, mai ales pentru secolele al XVI-lea – al XVII-lea, putem spune că cele mai multe compuse sau derivate, apărute prin acest procedeu au reprezentat creații accidentale ori efemere.

Dintre exemplele prezentate anterior, calcurile lingvistice care se mai folosesc și astăzi sunt: *atotputernic, atotțiitor, binecuvânta, binecuvântare, binefacere, binefăcător, bună-credință, Bunavestire, bună-voie, binevoi, fărădelege, Preacurată, răufăcător, răuvoitor, rea-voință, rea-credință, unicorn.*

4.1. Așa cum am observat mai sus, *Bunavestire* circulă astăzi alături de împrumutul *blagoveștenie*. Dublete etimologice avem și în cazul *binecuvânta – blagoslovi*, *binecuvântare – blagoslovenie, fărădelege – bazaconie, Preacurată – Precistă.* Situația penultimului exemplu citat diferă de a celorlalte, întrucât cei doi termeni au ajuns să nu mai denumească aceeași noțiune. *Bazaconie* a devenit, treptat, de neînțeles. Nerecunoscându-i-se structura și prin urmare sensul elementelor componente, a evoluat semantic, între sensul actual – „lucru bizar, de neînțeles, ciudățenie” – și cel etimologic, păstrat de *fărădelege*, respectiv „nelegiuire, ceea ce e în afara legii”, nemaifiind nicio legătură (v. Mirska 1959: 165-168).

4.2. Atât calcul *Preacurată*, cât și împrumutul *Precistă* apar numai în sintagme care trimit la Maica Domnului: *Preacurata Fecioară Maria*, *Maica Preacurată, Maica Precistă*.

[1] În legătură cu *atotțiitor, atotputernic*, v. Stanciu Istrate 2013: 607–616.

BDD-V1132 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:27:31 UTC)

4.3. Demn de menţionat este faptul că noţiunea exprimată de unele dintre compusele dispărute, a fost redată, ulterior, de calcuri alcătuite după alte modele. Pentru noţiunea exprimată de *omucigătoriu* a apărut mai târziu un alt calc: *omucigaş*, format după lat. *homicida*. *Depreură-dobânditoriu, depreură-via, împreună-moştenitor*, în care adverbul *împreună* (cu varianta *depreură*) traduce prepoziţia slavă **съ**, respectiv **въ** (*depreură-via*, după sl. **въкоупъживѣти**) au fost reluate, în epoca modernă, de alte cuvinte calchiate, de această dată după latină şi franceză: *comoştenitor* (= *depreură-dobânditoriu, împreună-moştenitor*), după fr. *cohéritier*; *convieţui* (= *depreură-via*), după lat. *convivo, -ere*; cf. şi împrumutul din franceză *coabita*, cu acelaşi sens.

5. Lipsa de vitalitate a majorităţii calcurilor formate după modele slavone s-ar putea explica prin incompatibilitatea structurală dintre cele două limbi, slavă şi romanică, însă aceasta nu este singura cauză pentru care aceste cuvinte nu au rezistat. Perfecţionarea traducătorilor, schimbarea atitudinii faţă de actul traducerii, respectiv atenţia acordată mai degrabă spiritului textului, decât literei acestuia şi, mai ales, ieşirea românei de sub influenţa slavonei au condus la abandonarea celor mai multe dintre calcurile amintite, dat fiind caracterul lor greoi şi artificial. Totodată, absenţa unei terminologii religioase, având drept consecinţă apariţia variantelor de traducere în cadrul aceluiaşi model, le-a dat viitorilor traducători posibilitatea căutării unor alte forme de expresie. Nu în ultimul rând, faptul că multe dintre textele vechi, traduse după slavonă, au avut o circulaţie limitată, unele dintre ele neavând nici măcar şansa de a fi tipărite, a făcut imposibilă cunoaşterea şi, implicit, popularizarea unora dintre cuvintele astfel apărute, care se rezumă, uneori, la o singură atestare.

6. Cele mai multe calcuri lingvistice din limba română se produc în epoca modernă. La sfârşitul secolului al XVIII-lea şi mai ales după 1800 asistăm la o schimbare de orientare a limbii române, datorată, în bună parte, ardelenilor, promotorii curentului latinist. Româna iese din aria de influenţă a unor limbi cu care nu avea legături genealogice şi, treptat, se relatinizează, procesul de modernizare, început la sfârşitul secolului al XVIII-lea, atingând apogeul la jumătatea secolului al XIX-lea.

6.1. În perioada următoare epocii vechi, în aşa numita etapă de tranziţie spre epoca modernă, apare un nou compus cu adjectivul *bună* în poziţie iniţială. Este vorba despre termenul *bunăvoinţă*, atestat într-un text din 1786 (v. *Crestomaţia romanică,* vol. II , ap. Ciobanu, Hasan 1970: 86). Formarea acestui cuvânt nu mai poate fi pusă pe seama slavonei, a cărei influenţă încetase spre sfârşitul secolului al XVII-lea. În consecinţă, modelele după care se calchiază trebuie căutate în alte limbi decât cele din epoca precedentă. Ele provin, mai ales, din latina savantă, franceză, italiană[1], dar şi din germană ori rusă.

Bunăvoinţă a fost calchiat după modelul oferit de latinescul *benevolentia*. Acelaşi cuvânt apare la Ioan Piuariu Molnár în prima lucrare românească de economie, intitulată *Economia stupilor*, publicată la Viena în 1785. Cunoscător atât de latină, cât şi de germană, Molnár putea calchia acest termen fie după modelul latinesc amintit, fie după germ. *Wohlwolen*.

6.2. În secolul al XIX-lea, seria calcurilor cu *bun, bună* a fost îmbogăţită cu: *bunăstare*, creat după germ. *Wohlstand*, *bun-simţ*, după fr. *bon-sens*, *bun-ton*, după fr. *bon-ton*. Cel din

[1] Pentru influenţa exercitată de limbile latino-romanice în epoca veche, vezi Chivu, Buză, Roman Moraru 1992.

BDD-V1132 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:27:31 UTC)

urmă, atestat la Asachi, nu s-a păstrat, locul său fiind luat de împrumutul *bonton.* Totodată, la menținerea în vocabular a compusului *bună-credință*, înregistrat încă din epoca anterioară, este foarte probabil să fi contribuit și fr. *bonne foi*, întâlnit, desigur, de traducători, în textele franțuzești traduse intens în secolul al XIX-lea.

7. Orientarea românei spre romanitatea occidentală a schimbat decisiv fizionomia lexicală a limbii și a fost hotărâtoare pentru soarta pe care urmau să o aibă calcurile apărute în continuare. Multe dintre acestea constituie mai ales „românizări" sau adaptări ale unor rădăcini sau teme latino-romanice sub influența unor cuvinte românești moștenite din latină, recunoscute în structura acestora[1]. Așa se explică succesul repurtat de unele calcuri, care reprezintă astăzi termeni indispensabili în româna literară. Ne referim la exemple ca: *reședință, simțământ, ședință, științific, președinte, vicepreședinte, președinție, semnal* etc. Pe de altă parte, modelele latino-romanice au întărit poziția unor calcuri apărute în epoca veche. Acest lucru a fost posibil datorită faptului că originea îndepărtată a unora dintre tiparele calchiate este grecească. Din greacă, aceste tipare au fost împrumutate în slavonă, în latină sau în limbile romanice, de unde au putut pătrunde, prin filieră, și în română, în perioade diferite de timp. În această situație se află termeni ca: *atotputernic, binecuvânta, binefacere, binefăcător,* înregistrați încă din veacul al XVI-lea și recalchiați în epoca modernă după modele franțuzești și/sau latinești.

IZVOARE

Codicele Voronețean, ms. rom. BAR 448, 1563–1583. Ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de M. Costinescu, București, 1981 (CV).

Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură* (1581), publicată de Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici. Vol. I. Textul. București, Atelierele Grafice Socec et Comp., 1914 (CC^2).

Psaltirea Hurmuzaki, studiu filologic, studiu lingvistic și ediție de I. Gheție și Mirela Teodorescu, București, 2005 (PH).

Psaltirea scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește. [1573–1578]. Edițiune critică de I. A. Candrea. I: *Introducere*. II: *Textul și glosarele*. București, Socec et Comp., 1916 (PS).

Psaltirea voronețeană, ms. rom. BAR 693 (PV).

BIBLIOGRAFIE

Budagov, Roman, 1961, *Introducere în știința limbii.* Traducere și note de G. Mihăilă, București, Editura Științifică.

Carabulea, Elena, Fulvia Ciobanu, 1978, *Formarea cuvintelor în limba română: Prefixele.* Vol. II. Redactori responsabili: Al. Graur, Mioara Avram. București, Editura Academiei Române.

Chivu, Gheorghe, Emanuela Buză, Alexandra Roman Moraru, *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421–1760)*, București, 1992.

Ciobanu, Fulvia, Finuța Hasan, 1970, *Formarea cuvintelor în limba română.* Vol. I. *Compunerea*, Redactori responsabili: Al. Graur, Mioara Avram. București, Editura Academiei Române.

Hasan, Finuța, Magdalena Popescu-Marin, 2007, *Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea,* București, Editura Academiei Române.

[1] În legătură cu acest subiect, vezi, pe larg, Stanciu Istrate 2000: 581–597, *idem* 2008: 219–227.

BDD-V1132 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:27:31 UTC)

Mareş, Alexandru (coordonator) 1994, *Crestomaţia limbii române vechi*, vol. I (1521 – 1639), Bucureşti, Editura Academiei Române.
Mihăilă, G. 1974, *Dicţionar al limbii române vechii (sfârşitul sec. X–începutul sec. XVI)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română.
Mirska, Halina, 1959, „Unele probleme ale compunerii în limba română", în *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, [Bucureşti], Editura Academiei Române.
Stanciu Istrate, Maria, 2000, „Românizarea neologismelor şi calcul lingvistic*",* în *Limba română*, XLIX, nr. 3, p. 581–597.
Stanciu Istrate, Maria, 2006, *Calcul lingvistic în limba română (cu specială referire la scrieri beletristice din secolul al XIX-lea)*, Editura Academiei Române, Bucureşti.
Stanciu Istrate, Maria, 2008, „Românizarea afixelor derivative şi calcul lingvistic", în *Lucrările Primului Simpozion Internaţional de Lingvistică* (Bucureşti, 13–14 noiembrie 2007), Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 219 – 227.
Stanciu Istrate, Maria, 2013, „Considérations sur les mots composés avec **atot** dès les premières traductions roumaines jusqu'à l'époque moderne", în *Actas del XXVI Congreso Internacional de Lingüística y de Filología Románicas*, 6–11 septiembre 2010, Valencia. [*Proceedings of the 26th International Congress of Romance Linguistics and Philology*]. Ed. by Emili Casanova Herrero, Cesareo Calvo Rigual, tome III, p. 607–616.

SOME REMARKS ON THE VIABILITY OF THE LOAN TRANSLATED COMPOUNDS OF OLD ROMANIAN

(*Abstract*)

Of the loan translated compounds of Old Romanian, only a few are still available in the active lexis of Romanian. The lack of vitality of most loan translations from Slavonic is due to their profoundly artificial nature, to a change of attitude with respect to the act of translation, or to their poor diffusion. Most of the Old Romanian loan translations which are still used are those whose position has been consolidated by Latin-Romance models, this being possible due to the fact that their remote origin is Greek. From Greek, these patterns were borrowed by Old Church Slavonic, by Latin or by the Romance languages, and subsequently penetrated Romanian through these intermediary languages in different moments. In this situation we find terms like *atotputernic* ('almighty'), *binecuvânta* ('to bless'), *binefacere* ('good/kind deed'), *binefăcător* ('benefactor'), attested as early as the 16th century, and borrowed again in the modern epoch on French and Latin models.

BDD-V1132 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:27:31 UTC)